

HAL
open science

Eettisyys valtaresurssina

Niilo Kauppi

► **To cite this version:**

Niilo Kauppi. Eettisyys valtaresurssina: Näkökulmia Euroopan Unioniin poliittisena toimijana. 2006.
hal-00153697

HAL Id: hal-00153697

<https://hal.science/hal-00153697>

Preprint submitted on 18 Jul 2007

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Eettisyys valtaresurssina: Näkökulmia Euroopan Unioniin poliittisena toimijana

Niilo Kauppi

Taloustieteilijöiden ja poliittisten filosofien ajatuksilla, olivat ne sitten oikeita tai vääriä, on enemmän valtaa kuin yleensä ajatellaan. Maailmaa eivät muut juurikaan hallitse.

John Maynard Keynes

Tässä tekstissä haluaisin tarkastella Euroopan Unionin kohdalla etiikan ja politiikan välisiä suhteita. Puhun ensin etiikasta empiirisenä ongelmana. En aio tässä yhteydessä syvällisemmin analysoida EU:n nykyistä eettistä tilaa. Sen sijaan ajattelin hyvin lyhyesti tarkastella niitä visioita, jotka pyrkivät diskurssien avulla sekä rakentamaan tulevaisuuden EU:ta eettisenä toimijana, ”hyvän” tuottajana maailmalle, että luomaan sellaista legitimaatiodiskurssia, joka oikeuttaa EU:n (menneitä) toimia. Lopetan muutamalla kriittisellä kommentilla. Väitteeni on, että eettisyys on merkittävä valtaresurssi, jonka toimintamekanismit ja yhteydet muihin resursseihin ovat vielä tänään heikosti tunnettuja. Tämän asiantilan voi osittain selittää poliittisen realismin dominanssilla kansainvälisen politiikan tutkimuksessa 1950-luvulta lähtien, jolloin arvovalinnat oli evakuoitu politiikan (ja sen tutkimuksen) maailmannäyttämöltä. ”Hyvän” määrittelyllä EU pyrkii asettamaan itselleen poliittisia päämääriä ja poliittisia instrumentteja sen saavuttamiseksi.

Johdanto

Oscar Wilden mukaan kartta, josta utopia epätodellisena pilvilinnana puuttuu, on hyödytön. Etenkin merkittävien poliittis-taloudellisten muutosten aikoina kuten tänä päivänä, jolloin koko kansainvälinen järjestys on muuttumassa, ”epäkäytännölliset” tulevaisuuden visiot ovat tarpeellisia, ennen kaikkea sen vuoksi, että näinä aikoina eettiset normit, jotka normaaliaikoina ohjaavat

implisiittisesti poliittis-hallinnollisen toiminnan muotoa ja suuntaa, nousevat eksplisiittisesti debatin kohteiksi. Ns. normatiivinen käänne liittyy siihen, että maailmassa tapahtuvat muutokset asettavat periaatteet ja toimet törmäyskurssille, jolloin periaatteiden tarkistaminen on välttämätöntä. Samalla paljastuvat poliittisten instituutioiden symboliset piirteet ja niiden toiminnan riippuvuus eittiedostetuista käytännöistä ja erilaisista implisiittisistä periaatteista kuten luottamuksesta. Epävarmuuden aikoina korostuvat eettisten arvovalintojen vaikeus ja välttämättömyys.

Vallan ja legitiimisyden symbioosi, joka on vallinnut eri muodoissa Euroopassa 1600-luvulta lähtien suvereenin kansallisvaltion muodossa, on nyt muuttumassa. Tilanne on johtanut siihen, että juuri tänään etsitään uusia diskursseja ja käytäntöjä, jotka voivat kuroa umpeen sitä legitimaation kuilu, joka syntyy yhtäältä Euroopan integraation, globalisaation ja teknologisen kehityksen ja toisaalta kansallisvaltion ”vetäytymisen” välille. Legitimaation kuilu (ja viive) ilmenee sen johdosta, että valta ja siihen kytkeytyvä päätöksenteko on siirtynyt ylikansallisiin instituutioihin ja verkostoihin mutta legitiimisyys pysyy kansallisella tasolla. Näiden kahden tason koordinaatio on entistä hankalampaa (Vaahtoranta 2004). Kansallinen etu määrittyy enenevästi multilateraalisissa vuorovaikutustilanteissa eli kollektiivisesti. Näin ollen sellainen perinteinen jako kuin realismi/idealismi saattaa olla hyödytön, sillä se erottaa tiukasti toisistaan sen, mikä on (ollut) siitä mikä voisi olla. Juuri nyt rakennamme uutta maailmaa, jolloin kuviteltavissa oleva saattaa toteutua. Mikä on enää varmaa kun todellisuus muuttuu kovaa vauhtia?

Kukapa ei kannattaisi tasa-arvon, resurssien tehokkaan käytön tai läpinäkyvyyden lisäämistä kaikkialla maailmassa. Kukapa ei toivoisi Euroopan unionista eettistä toimijaa, joka noudattaa hyvän hallinnan ja tasa-arvon periaatteita ja edistää niitä globaalilla tasolla? Näiden ”hyvien” verukkeella kuitenkin myös ajetaan läpi asioita, joita kansalaiset eivät välttämättä suoraan yhdistä edellä mainittuihin ”hyviin”. Nämä voivat olla hallinnollisia uudelleenjärjestelyjä, vallansiirtoja tai tavoiteltavien, kollektiivisten päämäärien uudelleenmäärittelyjä.

Perinteiset kansallisvaltioon sidotut vallankäytön käytänteet ja niiden moraaliset perusteet ovat syntyneet ja vakiintuneet kansallisvaltion kehityshistorian myötä. Kansallisvaltion roolin on kuitenkin katsottu olevan murtumassa ja sen rinnalle ovat nousseet erilaiset kansainväliset toimijat ja yksityisen sektorin organisaatiot (Haas 1971). Erilaisten toivottavien asiantilojen ja tavoiteltavien päämäärien kuvaaminen ja ennen kaikkea niistä sopiminen edellyttää yhteisiä käsitteitä ja standardeja (Lascoumes ja Le Galès 2005). Eettisten perusteiden uudelleenarviointi jättää kuitenkin tilaa myös uudenglaisille määrittelyille ja vallan legitimaatiopyrkimyksille. Ilman yleisesti hyväksyttyä käsitystä hyvästä ja tavoittelemisen arvoisesta ei myöskään ylikansallista vallankäyttöä voida perustella. Uudessa tilanteessa normatiivisen vallan käyttö onkin noussut keskeiseksi vallankäytön muodoksi. Tämä synnyttää jännitteitä eri maiden ja kulttuureiden välille. ”Etikalisaation” ongelmaksi nousee siinä käytettävien käsitteiden muuttuminen omalakisiksi hallinnan legitimaation välineiksi, joilla on suuri normatiivinen voima ja tenho (Rose 1999).

Pyrin luotaamaan niitä poliittisia mekanismeja, jotka luovat ja ohjaavat normatiivisuutta vallan resurssina (Bourdieu 1979, Gerth ja Mills 1991). Tarkastelen tätä ongelmaa niiden kvalitatiivisten välineiden kautta, joilla pyritään sekä luomaan (Searle 1995) että ohjaamaan globaalia hallintaa EU:n eettisen toimijuuden kautta. Näitä mittareita ovat eettisyyden ja oikeudenmukaisuuden määritelmät. Miten globaali hallinta kodifioituu eli miten se pyritään ”normalisoimaan”? Mitkä valtamekanismit ohjaavat tätä kodifikaatiota? Premissi tälle tutkimukselle on, että normeilla, ajatuksilla ja teorioilla on todellisia vaikutuksia. Ne eivät ole pelkkiä seurannaisilmiöitä. Poliittinen toiminta on tällöin määritelmällisesti eettistä, sillä se sisältää käsityksiä hyvästä ja tavoittelemisen arvoisesta.

Tarkastelen seuraavassa Euroopan unionin pyrkimyksiä käsitteellistää itsensä eettisenä toimijana ulkopoliittikan alalla. Pyrin samalla arvioimaan uuden eettisen puheen ja perinteisten instituutioiden välisiä potentiaalisia ristiriitoja sekä luomaan avauksia tulevalle tutkimukselle.

Etiikka empiirisenä tutkimuskohteena

Etiikka on sekä teoreettisesti että empiirisesti huomattavan hankala aihe. Miksi? Ensimmäinen syy on, että puhumme abstrakteista arvoista kuten hyvyydestä ja oikeudenmukaisuudesta todellisessa maailmassa, jolloin etäisyys arvojen ja todellisuuden välillä saattaa olla suuri. EU pyrkii ruumiillistamaan tiettyjä abstrakteja ominaisuuksia ja antamaan niiden kautta moraalisen opetuksen. Eettinen viesti näyttää perustuvan todennettavaan historiaan ja tulevaan kehitykseen, joka on sekä toivottava että väistämätön. Toinen ongelma on, että etiikka ja arvot uppoutuvat diskursseihin, jotka ovat sekä tekoja ohjaavia että tekoja legitimoivia. On vaikea erottaa ensimmäistä toisesta. Otetaan esimerkki. George Bush on legitimoinut Irakin sota taistelulla pahuutta vastaan. Tämä taistelu on siis eettinen standardi, joka ohjasi normina Bushin toimintaa (Weber 1978, 36). Mutta mistä voimme olla varmoja siitä, että George Bushin motiivit Irakin sotaan olivat *alunperin* eettisiä, kuten hän itse esittää. Miten voimme todentaa tämän empiirisesti? Voi tietysti olla, että näin todella oli (etiikalla oli keskeinen motivoiva rooli). Mutta saattaa myös olla, että Bushin motiivit eivät olleet ensisijaisesti ja vain eettisiä vaan myös taloudellisia ja sotilaallisia, esimerkiksi. Voi myös olla, että Bush itse uskoo *tällä hetkellä* alkuperäisten motiiviansa olleen vain ja vain eettisiä. Näin ollen käsite ”toimintaa ohjaavat motiivit” on ongelmallinen, sillä ne voidaan rekonstruoida retroaktiivisesti.

Kolmas ongelma on siinä, että kun puhumme EU:sta, emme puhu yksilöistä, joilla on vapaa tahto ja jotka sen johdosta, perinteisen moraalifilosofian oppien mukaisesti, pystyvät tekemään arvovalintoja. Laajempi kysymys on, missä mielessä instituutiot voivat tehdä eettisiä valintoja (Douglas 1986)? Voiko EU olla vastuussa mistään? Missä mielessä EU on itsenäinen toimija? Konkreettisesti puhuen valintoja tekevät tietysti yksilöt EU:n nimissä. Näitä yksilöitä ovat esimerkiksi komissaarit. Kun kansainvälisessä politiikassa tai oikeustieteessä puhutaan

instituutioista termillä ”corporate agent”, termiä ”corporate” käytetään kuvainnollisessa mielessä. Termi viittaa siihen, että jollakin instituutioilla on symbolinen ruumis, joka yhdistää kaikki sen piirissä toimivat fyysiset henkilöt (Oxford English Dictionary). Samoin keskiaikaisessa poliittisessa teologiassa kuninkaalla oli kaksi ruumista. Mutta kuninkaan toinen ruumis samoin kuin yrityksen muodostama korporaatio ovat pelkkiä kielikuvia, joiden rajat ovat selvät. Kielikuvaa ei pidäkään ottaa kirjaimellisesti. Esimerkiksi EU tai Microsoft eivät ole intentionaalisia olentoja, jotka valitsevat vapaasti ja jotka kantavat vastuun teoistaan. Perinteisen moraalifilosofian näkökulmasta yksilö on päämäärä ja instituutio instrumentti.

Instituution näkökulmasta sen piirissä oleva yksilö on koneiston jatke, kuten Eichmann oli natsikoneiston osa. Mary Douglasin pointti on, Durkheimiä seuraten, että oikeastaan yksilöt ovat tiettyjen sosiaalisten instituutioiden tuotteita. Yksilöt omaksuvat tiettyjä sosiaalisia rooleja, jotka ”pakottavat” heille tiettyjä toimintatapoja ja arvoja. Näin ollen instituutiot tekevät yksilöiden puolesta valintoja, joita he uusivat sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Vahvemman version tästä näkökannasta ovat muotoilleet sellaiset tutkijat kuin Louis Althusser, Jacques Lacan ja Michel Foucault. Heidän mukaansa subjekti syntyy instituutioiden puitteissa.

Mielestäni molemmat edellä esitetyt näkökulmat ovat valideja. Yksilömoraalin ongelma on, että se ei ota huomioon laajempia, kulttuurisia ja sosiaalisia tekijöitä. Moraalikäsityksemme mukaan viime kädessä yksilöt ovat vastuussa teoistaan, olivat nämä teot instituutioiden tai heidän omiaan. Eichmann ei ollut vain natsivirkamies, vaan myös ihminen. Hän oli molemmat yhtä aikaa. Väittäisin, että vastuuta kantavat sekä nämä yksilöt että niiden edustama instituutio. Mikäli vain yksilöt kantavat vastuun saattaa käydä niin, että instituution edustajat vaihtuvat mutta instituution toimintamalli pysyy samana, jolloin kukaan ei ole vastuussa mistään. Mikäli taas vain instituutio kantaa vastuun voi vuorostaan käydä niin, että yksilöt eivät koskaan joudu vastuuseen instituution nimissä tehdyistä teoistaan. Organisaatioiden ja instituutioiden – kansainvälisen politiikan päätoimijoiden – toimet on pystyttävä arvioimaan eettisin perustein. Mutta

poliittinen vastuu ei voi toteutua mikäli institutionaaliset toimijat kuten EU nähdään ihmisen kaltaisina toimijoina, jotka pystyvät tekemään arvovalintoja ja kantamaan tekojensa seuraukset. Kielikuvan rajat ylittyvät ja instituutioille annetaan piirteitä, joita näillä ei todellisuudessa ole muuten kuin kuvainnollisessa mielessä. Näin ollen instituutioilta ei voida vaatia sellaista eettisyyttä kun mitä näiden instituutioiden edustajilta pitäisi voida vaatia. Tämä on suuri ongelma silloin, kun keskustellaan sellaisen poliittisen instituution kuin EU:n moraalista luonteesta ja eettisestä toimijuudesta. EU ei voi olla eettinen toimija samassa mielessä kuin yksilö on eettinen toimija. Tulenkin puhumaan EU:n eettisestä toimijuudesta nämä varaukset mielessä.

Neljäs EU:hun liittyvä ongelma liittyy EU:n ei-finaaliin luonteeseen. Koska EU on jatkuvan muutoksen alainen kokonaisuus, emme voi varmuudella tietää minkä näköinen poliittinen kokonaisuus se tulee olemaan esimerkiksi 10 tai 20 vuoden päästä. Missä mielessä EU voi tällöin eettisesti sitoutua määrättyihin poliitikkoihin? Missä mielessä nämä sitoumukset sitovat EU:n jäsenvaltioita jos EU:ta ei ole enää olemassa samassa muodossa kuin se on tänään olemassa? Joudutaanko poliittista vastuuta tämän johdosta jatkuvasti uudelleen arvioimaan?

Kun tarkastelemme Euroopan Unionia eettisenä toimijana empiirisesti, meidän olisi pystyttävä arvioimaan jollakin tavalla eettisyyden astetta. Sellaiset antiikin filosofit kuin Aristoteles ja Platon tarkastelivat politiikan ja etiikan suhteita, luoden pohjan myöhemmille tarkasteluille (Sihvola 2004). Perinteisesti yhteiskuntatieteellisessä poliittisessä etiikassa yksilömoraali (johon ainakin osittain moraalifilosofia on rakentunut) on erotettu kollektiivisesta moraalista, valtiomoraalista sellaisten kirjoittajien kuin Macchiavellin ja Weberin (Machstaat) töissä ja yhteiskuntaluokkamoraalista esimerkiksi Marxin tai Durkheimin kirjoituksissa. Näille kaikille on ollut ominaista inhorealinen käsitys etiikasta ja politiikasta: etiikka on vain ollut valtapolitiikan väline. Poikkeuksena on ehkä Max Weber, joka tarkasteli hyvin monipuolisesti etiikkaa ja moraalialueita lukuisissa töissään ja kehitti sellaisia jakoja kuin esimerkiksi vakaumuksen ja velvollisuuden etiikka. Hän myös käänsi pääläelleen Marxin teorian ja väitti protestanttisen etiikan eli ylärakenteen

vaikuttavan ratkaisevalla tavalla myös alarakenteen eli talouden kehitykseen. Etiikka onkin hänen töissään myös todellisuutta muuttava voima eikä vain tapahtuneita muutoksia tai ”realistisia” valtamotiiveja oikeuttava prosessi.

EU:n rooli tietysti vaihtelee kovasti sektoreittain. Vaatimukset ovat tällöin hyvin erilaisia. On myös toiminta-aloja, joilla eettisyyden vaatimukset ovat korkeammat. Ajattelen esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksiä tai jopa ympäristökysymyksiä. Empiirisen poliittisen etiikan tutkimusstrategia on kuitenkin sama, verrataan sanoja tekoihin ja yleisiin eettisiin periaatteisiin. Mikäli sanat ja teot eivät vastaa toisiaan, periaatteet ovat niin sanotusti pelkkää retoriikkaa ja hyvät teot vahinkoja. Meidän olisi myös verrattava etiikan ja muiden toimintaa ohjaavien periaatteiden, kuten oman edun, suhteita. Eettisten tekojen ei pidä palautua esimerkiksi oman edun tavoitteluun. Empiirisesti näitä voi olla hankala erottaa toisistaan.

Empiirisen poliittisen etiikan olisi tarkasteltava etiikkaa osana poliittista toimintaa joka ei perustu vain yksilötasoiseen toimintaan ja joka ei ole pelkästään passiivisen reaktiivista vaan myös performatiivista. Mitä paremmin sanat vastaavat tekoja ja mitä paremmin ne korreloivat yleisesti hyväksytyjen eettisten periaatteiden kanssa sitä enemmän voidaan ajatella toimijalla olevan eettistä pääomaa, tarkoitan tällä luottoa, uskottavuutta tai mainetta. Eettistä pääomaa ei voida varastoida samalla tavalla kuin esim. taloudellista pääomaa. Se edellyttää jatkuvaa maineen suojelua ja mainetta ylläpitäviä ja lisääviä eettisiä toimia (Searle 1995). Se edellyttää jatkuvasti ”hyviä tekoja”, jotka siis heijastavat hyviksi koettuja periaatteita, joilla on arvoa sinänsä. ”The proof is in the pudding” kuten englantilainen sananlasku sanoo. Eettisen toiminnan esimerkillisenä toimintana olisi ideaali tapauksessa oltava siis proaktiivista eikä vain reaktiivista, jolloin se selkeästi todistaisi periaatteiden olemassaolon. Sen pitäisi olla poliittista toimintaa strukturoivaa. Miksi? Hieman naiivisti sanoen koska eettinen toiminta tuottaa maailmassa hyvää, joka voi vuorostaan tuottaa lisää hyvää.

Ne kaksi utopiaa, joita aion käsitellä, Jürgen Habermasin (ja Jacques Derridan) yhtäältä ja Dominique Strauss-Kahnin toisaalta, pyrkivät luomaan omista, hyvin erilaisista lähtökohdista käsin Euroopan Unionista eettistä toimijaa vastakohtana Unionille siviili- tai talousmahtina ja Unionille perinteisenä sotilaallisena valtana. Nämä kaksi tulevaisuuden visiota on nähtävä vastauksina Euroopan Unionia kohtaan osoitetuille demokratiavaje -syytöksille. Tähän asti yhteinen eurooppalainen identiteetti on rajoittunut talous- ja finanssiasioihin (Robert 2004, 5). Nyt pyritään liittämään tähän puhdas poliittinen taso. Pyrkimyksenä on vahvistaa EU:ta sekä regionaalilla tasolla (federalismin kehitys lisävaltuuksien siirron kautta EU:lle) että globaalilla tasolla vastapainona Yhdysvalloille. Habermasin perustuslaillinen isänmaallisuus (Verfassungspatriotismus) ja Strauss-Kahnin eurooppalainen yhteiskuntamalli (modèle social européen) pyrkivät samaan aikaan legitimoimaan Euroopan Unionia sellaisena kuin se on ja kehittämään Euroopan Unionia eettisenä toimijana. Nämä eivät ole triviaaleja asioita, sillä nämä diskurssit myös osallistuvat siihen symboliseen kamppailuun, jota käydään niiden symbolisten raamien (Medrano 2003) ja assosiaatioverkostojen määrittelystä, joiden puitteissa Euroopan Unionin kehitystyö tapahtuu tänään ja tulevaisuudessa. On tärkeä painottaa sitä, että institutionaalinen järjestys on suurimmaksi tai miltei kokonaan symbolinen, siis ei fyysinen tai materiaallinen, järjestys. Taistelu instituutioiden muodosta ja niistä käytännöistä, jotka niitä ohjaavat, on siis suurimmassa määrin konkreettinen kysymys eikä symbolinen sanan pejoratiivisessa merkityksessä, ts. toissijainen suhteessa todelliseen todellisuuteen.

Analysoitavat tekstit ovat jossakin määrin performatiivisia, toisin sanoen ne luovat sitä todellisuutta jota ne kuvaavat. Performatiivisuuden aste riippuu useista tekijöistä. Näitä ovat esittäjien ja kannattajien status ja poliittinen painoarvo sekä esitettyjen käsitysten resonanssi sekä eliitin että kansan parissa. EU:n kohdalla performatiivisuus riippuu myös kuvattavasta tai puheena olevasta instituutiosta. Suomihan haki jäseneksi vuonna 1992 EY:ssä ja liittyi vuonna 1995 EU:hun. Jäsenyyden tiimoilta käyneissä julkisissa keskusteluissa ei juuri puhuttu yhteisvaluutasta, joka

luotiin nopeasti Suomen EU:hun liittymisen jälkeen (Kiander ja Romppanen 2005, 3). Koska EU:n kohdalla on kyseessä muuttuva, ei-finalisoitu poliittinen projekti ja siihen liittyvät instituutiot, performatiivisuuden aste on suurempi kuin jos kyseessä olisi finalisoitu, suhteellisen stabiili instituutiorypäs. Jälkimmäisessä tapauksessa puhe näistä instituutioista olisi enemmän deskriptiota kuin preskriptiota.

Tarkastelen myös lopussa hyvin lyhyesti komissaari Margot Wallströmin komissiolle räätälöityä uutta viestintästrategiaa, joka jossakin määrin heijastelee sekä Habermas/Derridan että Strauss-Kahnin ajatuksia.

Perustuslaillinen isänmaallisuus

Jo klassikoksi käyneessä, *Frankfurter Allgemeine Zeitungissa* 31.5.2003 julkaistussa artikkelissaan Jürgen Habermas ja Jacques Derrida (koska artikkelin kirjoitti Habermas ja sen vain allekirjoitti Derrida, puhun tekstistä vastedes Habermasin tekstinä) väittävät Irakin sota osoittaneen, että maailma tarvitsee Eurooppaa vastavoimana Yhdysvaltojen hegemonialle. Tämän ennakkoehtona on kuitenkin kirjoittajien mukaan yhteinen poliittinen identiteetti, joka perustuisi eräänlaiseen perustuslailliseen isänmaallisuuteen. Habermasin mielestä mielenosoitukset eri Euroopan maissa Irakin sotaa vastaan helmikuun 15, 2003 olivat merkki eurooppalaisen julkisen tilan (Öffentlichkeit) syntymästä. Hänen demokratian teoriassaan poliittisen yhteisön olemassaolon sine qua non ehto on juuri tämänkaltaisen julkisen tilan olemassaolo. Työn alla oleva perustuslaillinen sopimus voisi tarjota sen muodollisen rungon, jonka varaan tämänkaltaisen poliittinen yhteisö voitaisiin rakentaa. Habermas painottaa julkisen keskustelun merkitystä eurooppalaiselle mallille (kritiikkiä on esittänyt mm. Žižek 1999).

Eurooppa tarvitsee nyt toimivaa julkista tilaa, joka voisi yhdistää toisiinsa eurooppalaisen päätöksenteon ja kansalliset yleisöt (Habermas 2001). Mutta vastustusta on. Eräät

kansalliset kulttuurit elävät vieläkin menneessä maailmassa, jossa he, eräiden muiden kanssa, hallitsivat maailmaa. Taloudellinen integraatio on edennyt pisimmälle, kun taas kulttuurinen integraatio ei ole juuri edennyt. Habermasin mukaan on kuitenkin mahdotonta nähdä, miten meillä voisi olla toimiva eurooppalainen demokratia ilman toimivaa eurooppalaista julkisuutta. Tämä vaatisi, paradoksaalisesti, kansallisten kielten ja kulttuurien depolitisoimista ja yhteisen eurooppalaisen kielen ja kulttuurin politisoimista. Tähän asti, muutamaa poikkeusta kuten Intiaa lukuun ottamatta, poliittinen kulttuuri on ollut enemmistön kulttuuri. Monikansallisen, monietnisen, monikielellisen ja moniuskonnollisen eurooppalaisen julkisen tilan ja sitä vastaavan eurooppalaisen poliittisen kentän luominen vaatisi yhdessä maassa hallitsevan enemmistön kulttuurin erottamista toisistaan. Monikulttuurisen kansalaisyhteiskunnan olisi hyväksyttävä erilaisen kulttuurisen ja kielellisen taustan omaavat ryhmät. Habermasin visiossa perustuslaillinen isänmaallisuus, joka perustuisi liberaalin demokratian periaatteisiin, voisi olla ratkaisu eurooppalaisen demokratian ongelmille. Kansalaisten olisi siirrettävä uskollisuutensa kansallisvaltiosta ja siihen liittyvästä yhteisestä historiallisesta perinteestä abstraktille perustalle, Euroopan perustuslailliselle sopimukselle. Lisäksi eurooppalaisen julkisen tilan luominen edellyttäisi yhteisten mielipiteenmuodostuskäytäntöjen ja Euroopan-laajuisen julkisen tilan tasolla tapahtuvan julkisen debatin luomista (Habermas 2001).

Habermasin artikkelin lähtökohtana on kaksi, poliittisen identiteetin kannalta merkittävää poliittista tapahtumaa vuoden 2003 alussa. Ensimmäinen oli Espanjan pääministerin Aznarin johdolla kahdeksan eurooppalaisen valtionpäämiehen lausunto, jossa nämä esittivät tukensa George Bushin pyrkimyksille aloittaa sota Irakissa. Habermas puhuu latenteista ristiriidoista ja kuiluista mannermaisen ja anglosaksisen maailman sekä vanhan ja uuden Euroopan välillä. Vastakohtana tälle tapahtumalle Habermas nostaa yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä mielenosoitusten aalto, joka muotoutui Irakin sotaan vastaan eri eurooppalaisissa suurkaupungeissa (Lontoo, Rooma, Madrid, Barcelona, Berliini, Pariisi).

Yhteisen identiteetin osaset löytyvät teemasta Euroopan uudestisyntyminen (Wiedergeburt), sellaisista kulttuuris-poliittisista saavutuksista kuin kristinusko ja kapitalismi, luonnontieteet ja tekniikat, roomalainen oikeus ja Napoleonin koodi sekä demokratia ja ihmisoikeudet. Tämän pohjalta olisi luotava yhteinen poliittinen kohtalo (Schicksal), kahdella, toisiinsa läheisesti liittyvällä tavalla. Wolfgang Schäublen termiä ”Kerneuropa” käyttäen Habermas puoltaa sellaisen ydin-Euroopan tai avant garde Euroopan luomista, joka ei palautuisi poliittisesti merkityksettömään ”pieneen Eurooppaan” (Kleineuropa). Ydin-Euroopan on voitava toimia integraation moottorina. Syvenevä yhteistyö mahdollistaisi yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kehittämisen. Perustuslaillinen sopimus loisi yhteisen ulkoministerin viran (johon Habermas on jo tarjoamassa Joschka Fischeriä). Eurooppa voisi toimia maailmassa USA:n hegemonian vastavoimana. Euroopan olisi toimittava yhtenäisenä YK:ssa, Maailmanpankissa ja Kansainvälisessä valuuttarahastossa. Sen tulisi pyrkiä luomaan kansainväliseen oikeuteen perustuvan kosmopoliittisen järjestyksen. Tämä edellyttäisi mm. ulko- ja sisäpolitiikan rajojen häivyttämistä, tai ainakin uudelleen määrittelyä.

Habermas näkee eurooppalaisen identiteetin ja maailmanpolitiikan roolin kahtena saman kolikon puolena. Vaikka eurooppalainen identiteetti onkin konstruoitu eikä luonnollinen, se ei kuitenkaan Habermasin mielestä ole mielivaltainen. Sen laatiminen perustuu poliittis-eettiseen tahtoon ja itseymmärryksen hermeneuttiseen prosessiin. Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ajatus on syntynyt työväenliikkeen ja kristillis-sosiaalisten perinteiden pohjalta. Samasta lähteestä kumpuaa solidaarisuuden eetos (vastakohtana ääri-individualistiselle ideologialle). Näin ollen eurooppalaisen identiteetin rakentaminen perustuu varovaiseen harkintaan ja menneisyyden järkevään arviointiin. Mikäli historiallisille kokemuksille halutaan antaa identiteettejä luova valta ne on otettava haltuun tietoisesti. Tietoisuus niistä hirveyksistä, joita on Euroopassa koettu, mahdollistaa myös Eurooppa-keskeisyyden välttämisen ja kyvyn nähdä itsensä valloitetujen ja

kolonisoitujen silmin. Näin Eurooppa voisi toimia mallina koko maailmalle ja muodostaa ”maailman sisäinen politiikka ilman maailman hallitusta” (Weltinnenpolitik ohne Weltregierung).

Vastakkainasettelu Euroopan ja USA:n välillä on kenties keskeisin ongelma Habermasin tulevaisuuden visiossa. Monella tavalla ne ovat samasta muotista. Toinen ongelma liittyy siihen, että Euroopan kulttuuriset, poliittiset ja tekniset saavutukset ja niiden luomat normistot eivät enää ole vain eurooppalaisia. Näin ollen on ristiriitaista rakentaa eurooppalainen malli tältä pohjalta, kun esimerkiksi Yhdysvaltain poliittinen järjestelmä perustuu juuri tälle mallille. Lisäongelmia aiheuttaa Habermasin luoma eurooppalaisen demokratian malli (ks. Kauppi 2005). Miksi EU:lla pitäisi olla yksi julkinen tila? Habermas näyttää siirtäneen kansallisvaltion mallin EU:n tasolle. Vaarana on, että federalisaatio-kehityksen myötä euro-nationalismi korvaisi kansallisvaltio-nationalismin ja että nationalismin tuhot uusittaisiin korkeammalla tasolla.

Habermasin ja Derridan artikkelin saama huomio on osoitus siitä, että Euroopassa on älyllisen eliitin parissa olemassa verkostoja, jotka pystyvät vaikuttamaan poliittisen agendan muotoutumiseen ja joilla on siis todellista poliittista valtaa. Artikkelit ilmestyivät samaan aikaan saksalaisessa Frankfurter Allgemeinen Zeitungissa ja ranskalaisessa Libérationissa. Habermas ja Derrida saivat tukea Umberto Ecoilta italialaisessa lehdessä Repubblica ja samassa maassa Gianni Vattimolta La Stampassa, (saksankieliseltä) sveitsiläiseltä Adolf Muschgiltä lehdessä Neue Zürcher Zeitung, espanjalaiselta Fernando Savateriltä El Paisissa ja amerikkalaiselta filosofilta Richard Rortyltä Süddeutsche Zeitungista. Ei liene sattuma, että verkostoon ei kuulunut yhtään englanninkielistä lehteä, puhumattakaan itä- ja pohjoiseurooppalaisista lehdistä. Epäsuorasti näin syvennetään kuilua anglosaksisen, itä- ja pohjois-eurooppalaisen ja mannereurooppalaisen vyöhykkeiden välillä. Ydin-Eurooppa määrittäyty näin, paradoksaalisesti, niiden maiden Euroopaksi, jotka olivat perustamassa yhteisiä eurooppalaisia instituutioita viisikymmentä vuotta sitten. Mikä on esimerkiksi Suomen kaltaisen maan osuus tässä projektissa? Paljastavatko kirjoittajat näin tahtomattaan niitä valtasuhteita, jotka ovat nyt kiteytymässä EU:n sisällä?

Perusongelma on, että puhuminen arvoista koskettaa heti ”korkean politiikan” alaa. Juuri sen välttäminen on ollut eräiden tutkijoiden kuten Stanley Hoffmanin mukaan integraation edistymisen ennakkoehto (Hoffman 1966). Nyt kuitenkin kosketetaan poliittisesti räjähdysherkkiä aloja, kuten Strauss-Kahnin raportti osoittaa.

Eurooppalainen yhteiskuntamalli

Entinen komission puheenjohtaja Romano Prodi tilasi Euroopan Komission nimissä Ranskan entisen sosialistinen valtiovarainministerin Dominique Strauss-Kahnin johtamalta työryhmältä (”A Sustainable Project for Tomorrow’s Europe”) raportin aiheesta ”Construire l’Europe politique” (Rakentaa poliittinen Eurooppa). Työryhmän tehtävänä oli, yhteismarkkinoiden ja euron jälkeen, luoda Euroopalle yhteinen projekti, joka ylittäisi perustuslaillisen sopimuksen, ainakin poliittisuudessaan. Hankkeen peruskivenä on eurooppalainen yhteiskuntamalli, josta voisi Strauss-Kahnin mukaan muodostua uusi, poliittista toimintaa ohjaava ja kansoja mobilisoiva myytti.

Strauss-Kahnin raportti koostuu kahdesta diskursiivisesta tasosta. Yhtäältä hän pyrkii perustelemaan sitä, miksi eurooppalainen yhteiskuntamalli on arvokas ja säilyttämisen arvoinen. Tämän puhtaan argumentatiivisen tason rinnalla Strauss-Kahn rakentaa poikkeustilaa, johon vedoten eurooppalaisen yhteiskuntamallin pelastaminen saa erityisen, korotetun merkityksen. Poikkeustila esittää eurooppalaisen yhteiskuntamallin sukupuuttoon kuoleminen partaalla olevaksi arvoksi. Se on häviämässä koska sitä uhataan sisältä ja ulkoa. Kukaan ei sitä puolusta (Strauss-Kahn 2004, 30). Tänä päivänä on näin ollen erityinen kiire pelastaa tämä sukupuuttoon kuoleva yhteiskunnallinen arvo ja siihen liittyvät poliittis-hallinnolliset käytännöt. Poikkeustila vaatii poikkeustoimia, joista keskeisin on eurooppalaisen poliittisen yhteisön luominen.

Eurooppalainen yhteiskuntamalli perustuu, kuten Habermasin visiossa, tiettyihin historiallisiin henkilöihin ja saavutuksiin. Strauss-Kahn mainitsee Kaarle Suuren, Napoleonin,

keskiaikaisen kristinuskon ja kirjallisen maailman (*république des lettres*). Keskeinen elementti on ihmisoikeuksien loukkaamattomuus. Esimerkkejä tästä ovat kuolemantuomion lakkauttaminen ja erikoistuomioistuinten kumoaminen. Muita eurooppalaisen yhteiskuntamallin osasia ovat kulttuuri emansipaation välineenä, kestävän kehityksen malli ja multilateralismiin perustuva kansainvälisen järjestyksen malli. Kulttuuri perustuu humanistisen tradition mukaisesti ihmisen kehitykseen eikä taloudelliseen toimintaan. Kestävän kehityksen malli pyrkii löytämään tasapainon taloudellisen hyvinvoinnin, yhteiskunnallisen oikeuden ja ympäristönsuojelun välillä. Multilateralismi vuorostaan painottaa erimielisyyksien rauhanomaista ratkaisua neuvotteluiden kautta ja solidaarisuutta köyhien maiden kanssa.

Strauss-Kahnin mielestä nyt tarvitaan poliittista Eurooppaa, joka voisi ruumiillistaa tämän eurooppalaisen yhteiskuntamallin (Strauss-Kahn 2004, 13). Malli on legitiimi koska se on tyypillinen Euroopalle. Malli voisi toimia muuallakin, eräänlaisen uuden maailman lupauksena, maailman jossa kestävä kehitys korvaisi kasvun, rauha ja oikeus vallan ja ihmisoikeudet valtioiden edut.

Strauss-Kahn esittää Euroopan Unionia ”hyvän” tuottajana. Mutta, jotta tämä visio toteutuisi ja voisimme rakentaa oikeudenmukaisen maailman, EU tarvitsisi lisää valtuuksia onnistuakseen eurooppalaisen mallin viemisessä maailmalle. Strauss-Kahnille nationalismi ja kansallisvaltio ovat jo osa menneisyyttä. Meidän täytyisi nyt hankkiutua niistä eroon mahdollisimman nopeasti. Poliittinen Eurooppa ja sitä kautta eurooppalainen yhteiskuntamalli voidaan pelastaa vain mikäli käytetään hyväksi seuraavia mahdollisuuksia (Strauss-Kahn 2004, 17-18):

1. On luotava taloudellisten mahdollisuuksien Eurooppa. Lissabonin strategia on toteutettava tutkimusinvestointien, korkeamman opetuksen ja toimivan sisäisen markkinan luomisen

- kautta. Ns. Euroryhmän ympärille olisi kehitettävä budjettiauktoriteetti, joka pitäisi huolen siitä, että vakaussopimus toteutetaan. Euroopalle olisi luotava yhteinen teollisuuspolitiikka.
2. On luotava ympäristömahdollisuuksien Eurooppa, joka pyrkisi yhteisen kestävän kehityksen komitean kautta luomaan sellaiset taloudelliset ja oikeudelliset välineet, joilla voitaisiin toteuttaa ns. ympäristökonvergenssiohjelma.
 3. On luotava sosiaalisten mahdollisuuksien Eurooppa, joka pyrkii välttämään syrjäytymistä. Tämä voidaan tehdä siten, että EU kanavoi ”julkista pääomaa” niille, joilla on vähemmän ”luonnollista pääomaa”.
 4. On luotava hyvinvoinnin Eurooppa. Hyvinvoinnista ovat tähän asti huolehtineet kansallisvaltiot. Euroopan Unioniin on luotava yhteinen minimipalkka. Näin Unioni nähtäisiin myös hyvinvoinnin eikä vain talouden luojana.
 5. On luotava oikeudenmukaisuuden malli, jonka Eurooppa voisi viedä kansainväliselle tasolle. Euroopan on puolustettava monikansallisia instituutioita ja tuettava köyhien maiden taloudellista kehitystä. Sen olisi luotava yhteinen maahanmuuttopolitiikka.
 6. On luotava poliittinen Eurooppa. Tällä on hintansa. Unionin budjetin tarvitsee kasvaa. Sen omille tuloille asetettu katto on poistettava. Tämän voisi tehdä luomalla ensimmäinen eurooppalainen vero, joka voisi olla ylimääräinen yhtiövero (budjettifederalismi).

Strauss-Kahnin ehdotukset eurooppalaisesta yhteiskuntamallista herättävät monia kysymyksiä. Ovatko eettinen johtajuus, jota mallin kautta hahmotellaan, ja se poikkeustila, johon vedoten uudistuksia perustellaan, tapoja legitimoida jo tapahtuvaa vallan kasautumista EU:lle? Ennakkoehdtona näille Strauss-Kahn esittää kansallisvaltion hautaamisen. Mutta eikö ole hieman ennenaikaista julistaa kansallisvaltio kuolleeksi? (Kauppi 2005) Kansallisvaltiot ovat kieltämättä muuttuneet, mutta kaikilta osin niiden valta ei ole pienentynyt. Esim. hallitsevat eliitit eri jäsenmaissa ovat saaneet valtasiirtojen vastineeksi käyttöönsä erilaisia ylikansallisissa

instituutioissa ja verkostoissa olevia ylikansallisia poliittisia resursseja, joita nämä käyttävät valta-asemansa vahvistamiseksi. Tässä mielessä voidaan puhua EU:n yhteydessä ei pelkästään ”EU-valtioista” vaan myös ”globaaleista valtioista”. Mistä tiedämme, että EU toimisi toimivaltasiirtojen jälkeen näiden Strauss-Kahnin esittämien eettisten periaatteiden mukaan?

Strauss-Kahnin esittämä poliittinen ohjelma on ristiriitainen. Yhtäältä hän penää Monnet'n menetelmän käyttöä, toisin sanoen pienten askelten kehitystä ja integraatiota. Toisaalta pitäisi samaan aikaan avoimesti liputtaa Euroopan Unionin lopullisen päämäärän (poliittinen yhteisö) poliittista luonnetta (Strauss-Kahn 2004, 111). Eli yhtäältä hän näyttää sanovan, että olemme oppineet historiasta, että pienten askelten politiikka on ainoa, joka voi toimia, mutta toisaalta hän kuitenkin toteaa, että nyt täytyy siirtyä ”korkean politiikan” aloille eli juuri niille, joiden välttämisen takia integraatio oli edistynyt ja joiden ansiosta olemme missä olemme tänään.

EU:n eettisen toimijuuden sisäisiä esteitä

Molemmat edellä esitetyt visiot rakentuvat historiallisten saavutusten varaan. Euroopan eettinen maine on kuitenkin ristiriitainen. Sen historiallisiin saavutuksiin kuuluvat yhtä hyvin valistus kuin riisto, tieteet kuin holokausti. Vaarana on, että EU:n mahdollinen eettinen toimijuus nähdään EU:n ulkopuolella eurooppalaisen neokolonialismin jatkeena ja EU:n sisäpuolella illegitiimin vallan keskittymisenä Brysseliin. Tämä ristiriitaisuus heijastuu eettisen toimijuuden joka tasolla. Yhdeksi ratkaisuksi on ehdotettu, että Eurooppa ja sen historialliset ”saavutukset” olisi erotettava EU:sta uudenlaisena, ei-territoriaalisena rauhan projektina (Maier 2000).

Toinen ongelma on klassinen (Weber 1978). On olemassa ristiriita moraalisen opin ja käytännön politiikan välillä. Ristiriita on ylittämätön. Toiminnassa kädet likaantuvat, jolloin moraalisen puhtauden ylläpitäminen on mahdotonta. Eettiset periaatteet joutuvat jatkuvasti koetukselle ja kompromissien kohteiksi. Eettisen vallan kasaaminen edellyttää kompetenttia

toimintaa, joka vuorostaan edellyttää jatkuvaa itsensä ja muiden eettistä tarkkailua ja arviointia (eettinen barometri), jotta teot voitaisiin suhteuttaa periaatteisiin ja seurauksiin.

Lisäongelma saattaa olla, että poliittinen agenda molempien diskurssien takana tukee Saksan ja Ranskan edustamaa ”vanhaa Eurooppaa” (Donald Rumsfeldia lainaten) ja tietyn muotoista federalisaatiota. Tekstit ovatkin löytäneet resonanssia mm. juuri näiden maiden federalistisista verkostoista vasemmalla ja oikealla. Strauss-Kahn kääntää asian niin, että Euroopan unionin ”epäonnistuminen” (lue demokraattisen legitimiisyyden puute) johtuisi siitä, että EU:lla ei ole tarpeeksi valtuuksia toteuttaa niitä päämääriä, jotka sille on asetettu ja jotka se on asettanut itselleen (Strauss-Kahn 2004, 27). Mutta onko EU:n federalisaatio ”onnistumisen” ja globaalin eettisen toimijuuden ehto? Seuraako sitä edellyttäviä vallansiirtoja demokraattisen kontrollin lisäys? Ei ainakaan Strauss-Kahnin versiossa. Habermasilaisesta näkökulmasta katsottuna tätä pitäisi kuitenkin vaatia.

Paradoksaalisesti EU:n omat rakenteet saattavat myös estää unionin muuttumisen eettiseksi toimijaksi. EU:ssa monet päätökset ovat kompromisseja (tasapainon logiikka). Syntykö eettinen johtajuus kompromisseilla, kun eräät jäsenvaltiot kuten EU:ta vapaakauppa-alueena ajava Iso-Britannia saattavat hyvinkin vastustaa ajatusta? EU:n sektoriaalisuus on toinen este (Smith 2004). Systemaattinen eettinen toiminta ylittää kuitenkin sektorialisuuden rajapyykit. Margot Wallström komission vara-presidenttinä yrittää luoda EU:lle uutta kommunikaatiostrategiaa, joka ottaisi tietyt positiiviset eettiset arvot (läpinäkyvyys, avoimuus, läheisyys...) huomioon siten, että ne olisivat kaikkia komission toimia ohjaavia periaatteita eikä vain a posteriori lisättyä oikeutusta tai ”kasvojen kohotusta”. Tämän kunnianhimoisen ohjelman toteuttamiseksi Wallström, entinen Prodin komission ympäristökomissaari, on saanut uuden portfolion, institutionaalisten suhteiden ja kommunikaation komissaari. Hänen tehtävänä on ”vahvistaa osallistuvaa demokratiaa Euroopan tasolla” ja ”parantaa tapaa jolla komissio kommunikoi Eurooppaa kansalaisille” (Wallström 2004). Wallström pyrkii tekemään samaan aikaan kaksi vaikeasti sovitettavaa liikettä. Yhtäältä hän pyrkii

yhdenmukaistamaan komission sisällä vallitsevia, hyvin erilaisia kommunikaatiostrategioita. Toisaalta hän pyrkii siihen, että komissio toimisi yhtenä äänenä suhteessa kansalaisiin. Hallinnollinen uudistus yhdistyy näin viestintästrategian uusimiseen. Demokratian lisääminen suhteessa kansalaisiin tarkoittaa EU:n kontekstissa mm. sitä, että komission sisällä alettaisiin toteuttamaan hallinnollisen läpinäkyvyyden ja avoimuuden periaatteita. Jotta Wallström saisi vuorovaikutuksen kehitettyä suhteessa kansalaisiin (Annerl 2004), hänen pitäisi myös luoda yhteinen eurooppalainen tarina, jonka osia saattaisi löytyä esimerkiksi Strauss-Kahnin ja Habermasin diskursseista. Jää nähtäväksi miten Wallström saa komission sisällä yhtenäistettyä eri direktoraattien viestintästrategiat ja miten jäsenvaltiot suhtautuvat näihin pyrkimyksiin lisätä komission valtaa.

Wallströmin resurssit näin kunnianhimoisen politiikan läpiviemiseksi ovat varsin vaatimattomat. Vuodelle 2005 Wallströmin budjetti on vain 45 miljoonaa euroa (komission 100 miljardin euron kokonaisbudjetista), joista 9 miljoonaa on varattu debateille Euroopan tulevaisuudesta. Tuntuu siltä, että näin kunnianhimoisen hanke, komission uudistus ja aktiivisen viestintästrategian luominen, sopisi paremmin Delors tai Hallstein -tyyppiselle komission puheenjohtajalle kuin komission yhdelle varapuheenjohtajalle. Varsinkin nyt kun edessä on useassa EU maassa kansanäänestys perustuslaillisesta sopimuksesta. Luulisi kansalaisten luottamuksen lisääminen komissioon ja EU:hun olevan komission päähanke eikä yksi, monista sivuhankkeista.

Strauss-Kahnin raportti maalailee varsin rohkeasti federalistista Eurooppa-kuvaa, kuvaa joka ainakin hänen visiossaan on ankkuroitunut sellaisten Unionin perustajien kuin Robert Schumanin kannanottoihin ja teksteihin. Jatkumon rakentamisen lisäksi Strauss-Kahn argumentoi lisävaltuuksien puolesta ja hahmottelee tulevaisuuden EU:ta, jossa EU:lla olisi huomattavasti enemmän valtuuksia kuin tänä päivänä. Legitimoidakseen näitä lisävaltuuksia Strauss-Kahn luo poikkeustilan, jossa eurooppalainen yhteiskuntamalli on ”hengenvaarassa” ja sen ainoa pelastaja voi

olla vain EU itse. Poikkeustila edellyttää poikkeustoimia, nimittäin lisävaltuuksien nopeaa siirtoa ”kuoleman kourissa” olevilta kansallisvaltioilta EU:lle. Dramaturgia on tahtomattaan karikatyyrinomainen ja vastaavuus todellisuuteen heikkoa. Strauss-Kahnin tarkoituksena tuskin kuitenkaan on ollut kuvata todellisuutta, vaan pikemminkin hahmotella rohkeasti tulevaisuuden EU:ta ja eksplisiittisesti muotoilla federalistinen visio EU:sta.

Lopuksi

EU:n yhteydessä usein päivitellään arvokeskustelun puutetta. Tämä on kuitenkin näköharha. EU:n vallankäyttöä on aina perusteltu eettisesti, esimerkiksi vetoamalla integraation luomaan yhteiskuntarauhaan tai päätösten tuomaan materiaaliseen hyvinvointiin (ns. tuotoslegitiimisyys, Scharpf 1999). Laajemminkin valta on hyvin harvoin paljasta. Sitä aina perustellaan tietyn eettisin argumentein. Kysymys onkin enemmän siitä, minkälaisia arvovalintoja on poliittisten päätösten takana nyt kun maailma on radikaalilla tavalla muuttunut ja EU syvenee ja laajenee entisestään. Kyse ei ole siis siitä, että pitäisi olla enemmän etiikkaa vaan siitä, että pitäisi olla parempaa etiikkaa. Määrittelyn pitäisi tapahtua habermasilaisittain avoimen ja kriittisen ”kuntokatsauksen” kautta. Tämän määrittely on tietenkin viime kädessä poliittinen eikä teknokraattinen kysymys.

EU:n toteuttaessa eettistä toimijuuttaan se yhdistelee kahta legitimaatiodiskurssia, toisaalta normatiivisyyttä (panoslegitiimisyys), toisaalta taloudelliseen tehokkuusvaatimukseen perustuvaa performatiivisyyttä (tuotoslegitiimisyys). Määritelmillä, niin numeerisilla kuin diskursiivisillakin, ja muilla normatiivisen vallan instrumenteilla luodaan uutta todellisuutta, joka ”ei vielä voi olla täällä”. Siksi on tärkeää tarkastella, miten EU käyttää arvoja ja eettisyyttä normatiivisuuden perusteluna; tuoko EU mitään todellista lisäarvoa esimerkiksi hyvään hallintoon tai tasa-arvoon? Mitä poliittista merkitystä näillä uusilla määritelmillä on? Tämä artikkeli pyrki tarkastelemaan EU:n normatiivisyyden muotoa sekä sitä, miten normatiivisyyttä toteutetaan;

riittääkö normatiivisuuden se, että retoriikan tai tavoitteiden tasolla sitoudutaan normatiiviseen toimintaan, vai tulee ko normatiivisuutta toteuttaa myös käytännössä; toisin sanoen, luovatko EU:n määritelmät todellisuutta vai illuusion todellisuudesta?

Muutaman valitun tekstin analyysin kautta olen pyrkinyt tässä artikkelissa empiirisesti tarkastelemaan etiikkaa ”toiminnassa”. Näiden tekstien performatiivisuutta ohjaavat useat kontekstuaaliset tekijät:

1. EU:n luonne työn alla olevana projektina. Tekstien on helpompi vaikuttaa ja muokata todellisuutta mikäli muutos on todellisuuden rakenteellinen ominaisuus. Tällöin on tavallaan tilaus tulevaa hahmotteleville ohjelmille.
2. Toimijat, joilla on poliittisia resursseja käytettävissään, eivät pyrkivät vain kokoamaan ”ilmassa olevia” ajatuksia vaan myös kääntämään ne konkreettisiksi poliittis-hallinnollisiksi ohjelmiksi. Tästä esimerkkinä Strauss-Kahnin ja Wallströmin tekstit.
3. Mikäli nämä ohjelmat ja diskurssit resonoivat tiettyjen intressien ja kansalaisten mielipiteiden kanssa niille löytyy symbolista tukea ja legitimiisyyttä, jolloin todennäköisyys, että ne onnistuvat yksilöiden toimien kautta muuttamaan maailmaa kaltaiseksi, kasvaa.

Kaikenlaisen maailmaa muuttavan eettisen toiminnan esteenä saattaa olla se, että meillä ei kenties ole riittävästi kielikuvia (Lakoff ja Johnson 2003), joiden avulla voisimme kuvitella etiikkaa maailmassa. Esimerkiksi kaupan ja poliittisen hallinnan kielikuvissa (Badiou 1998) etiikka pelaa usein reaktiivista roolia, joko reiluna kauppana vastauksena villille kapitalismille tai vapautumisena epäoikeudenmukaisesta hallinnasta. Käytännössä arvovalinnat ovat tehneet työnsä silloin kun ne häipyvät toiminnan implisiittiselle tasolle, jolloin niiden muuttaminen

on hyvin hankalaa. Teoreettisena haasteena olisi luoda sellainen kehikko, jonka puitteissa etiikkaa voisi Weberiä seuraten ajatella (tietyin yllämainituin ehdoin) empiirisenä, proaktiivisesti maailmaa muuttavana performatiivisena voimana, joka ottaa huomioon ei vaan periaatteellisen vaan myös mahdollisen. Olen pyrkinyt tätä hahmottelemaan tässä lyhyessä analyysissäni etiikasta valtaresurssina ja arvoista performatiivina. Tutkimuksen jatkaminen edellyttäisi sen seuraamista, miten Wallström onnistuu pyrkimyksissään luoda demokraattisempi Eurooppa.

Lähteitä

- Annerl, Franziska. 2004. Haastattelu Margot Wallström. « Ich möchte der EU Ohren verpassen ». Die Presse (Wien). 24.11.
- Badiou, Alain. 1998. L'éthique: Essai sur la conscience du Mal. Paris : Hatier.
- Bourdieu, Pierre. 1979. La distinction. Critique sociale du jugement. Paris : Minuit.
- Derrida, Jacques ja Jürgen Habermas. 2003. Nach dem Krieg : Die Wiedergeburt Europas. Frankfurter Allgemeine Zeitung. 31.5.
- Douglas, Mary. 1986. How Institutions Think? Syracuse: Syracuse University Press.
- Gerth, H.H. ja C. Wright Mills. 1991. From Max Weber: Essays in Sociology. London: Routledge.
- Haas, Ernst B. 1971. "The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pretheorizing", teoksessa Regional Integration. Theory and Research (toim. Leon N. Lindberg ja Stuart A. Scheingold), Cambridge: Harvard University Press, 3-42.
- Hoffman, Stanley. 1966. "Obstinate or Obsolete? The Fate of the Nation State and the Case of Western Europe", Daedalus 85/3, 872-877.
- Kauppi, Niilo. 2005. Democracy, Social Resources and Political Power in the European Union. Manchester: Manchester University Press.

- Kiander, Jaakko ja Antti Romppanen (toim.). 2005. Suomi 10 vuotta Euroopan Unionissa. Taloudelliset vaikutukset. Helsinki: Valtion Taloudellinen Tutkimuskeskus.
- Lascoumes, Pierre ja Patrick Le Galès (toim.) 2005. Gouverner par les instruments. Paris: Presses de Sciences Po.
- Lakoff, George ja Mark Johnson. 2003. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.
- Maier, Charles. 2000. "EU and Territoriality". Esitelmä, Minda de Gunzburg Center for European Studies, Harvard University. Helmikuu 16.
- Medrano, Juan Díez. 2003. Framing Europe: Attitudes to European Integration in Germany, France and Great-Britain. Princeton: Princeton University Press.
- Robert, Anne-Cécile. 2004. "EU: A Legal Coup." Le Monde Diplomatique, November, 5.
- Rose, Nikolas. 1999. Powers of Freedom. Reframing Political Thought. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scharpf, Fritz. 1999. Governing in Europe. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, John. 1995. The Construction of Social Reality. London : Penguin.
- Sihvola, Juha. 2004. Maailmankansalaisen käsikirja. Helsinki: WSOY.
- Smith, Andy. 2004. Le gouvernement de l'Union européenne. Paris : LCDJ.
- Strauss-Kahn, Dominique. 2004. Construire l'Europe politique. Huhtikuu.
- Vaahoranta, Tapani. 2004. "Kansallinen etu globalisoituu." Ulkopolitiikka 2.
- Wallström, Margot. 2004. "Blog". Osoitteessa http://europa.eu.int/comm/commission_barroso/wallstrom/profile/index_en.htm. 18.4.2005.
- Weber, Max. 1978. Economy and Society. Berkeley : University of California Press.
- Žižek, Slavoj. 1999. The Ticklish Subject. The Absent Centre of Political Ontology. London: Verso.